ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2025/№ 1,1

Termiz – 2025

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro‘yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko‘chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 28.01.2025
Qog‘oz bichimi: 70x85
Bosma tabog‘i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog‘ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko‘chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko‘chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
www.philologicalresearch.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI:
Bekpo‘lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o‘rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas’ul muharrir)
O‘ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Normat Yo‘ldoshev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Asqar Eshmo‘minov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O‘zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Ahad Shukurov, (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Gulchehra Begmatova,(PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Nargis Kurbanazarova, (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Zaynura Qodirova, (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Dilrabo Ergasheva, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To‘raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 28.01.2025
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
www.philologicalresearch.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ, доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Ахад Шукуров, (PhD), доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, (PhD), доцент (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, (PhD), доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, (PhD), доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Зайнура Кадирова, (PhD), доцент (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Дильрабо Эргашева, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 28.01.2025
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
www.philologicalresearch.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, PhD (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, PhD (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, PhD (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, PhD (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, PhD (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, PhD (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, PhD (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, PhD (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, PhD (Uzbekistan)
Zaynura Kadirova, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, PhD (Uzbekistan)
Dilrabo Ergashova, PhD (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

М У Н Д А Р И Ж А

TILSHUNOSLIK

AMINOVA DILNOZA
Brending va imij tushunchalarining nazariy tavsifi 7

QODIROV UMARJON AKRAMJON O‘G‘LI
Shonazar Shoabdurahmonov Qo‘qon shevasi xususiyatlari haqida 11

NAZAROVA ZIYODA KATTAYEVNA
Frazeologik birliklarni idiomalardan farqlashning muhim ahamiyati 14

QIYOMIDINOVA NILUFAR QAXRAMON QIZI
Ijtimoiy tarmoqlarning lingvistik dinamikasi:
evolyutsiya, o‘ziga xoslik va raqamli davr ta’siri 17

BO‘RONOV NAZIM MUSTAFAQULOVICH
Feyk yangiliklarga qarshi kurashishda milliy va xalqaro tajriba 22

MUSURMONQULOV ADHAM ABDURASHID O‘G‘LI
Tilshunoslikda uyadosh so‘zlar lug‘atini
yaratishning maydon nazariyasidagi talqini 27

SOBIROVA FERUZA ISLOMJON QIZI
Saylovoldi dasturlarda nutqiy manipulyatsiya.....30

XOLMATOVA GO‘ZAL BAXODIROVNA
Internet-media ergonimlarining struktur-semantik tahlili
(o‘zbek va ingliz tillarida) 35

ASHUROV BOBIR SHAKIROVICH
Sud-ekspertiza lingvistikasi: nazariy asos va metodologik talqin 38

ROZUMBETOVA XILOLA UMAR QIZI
To‘rtko‘l tumani oykonimlarining leksik-semantik tahlili.....42

TOJIBOYEV ILXOMJON USMONOVICH
Lingvomadaniyatshunoslik antropotsentrik paradigmaning
asosiy yo‘nalishlaridan biri sifatida 47

МУНДАРИЖА

ADABIYOTSHUNOSLIK

JEPBAROWA SAÝAT KURBANMIRATOWNA
Halk dessanlarynyň beýik şahyr Magtymguly pyragy
döredijiligine çeperçilik täsiri 49

KODIROVA SAODAT ABDIRAXIMOVNA
Badiiy asarlardagi maqollarning evolyutsiyasi
(“Zarbulmasal” asari misolida) 52

АБДУЛЛАЕВ МАХМУД АХМАТОВИЧ
Таджикское литературоведение о вкладе Садриддина Айни
в изучении узбекско-таджикских литературных связей 55

DUSIMBETOVA NARGIZA BAXTIYAROVNA
Bo‘lajak jurnalistlarning transmedia ko‘nikmalarini shakllantirish
va o‘rgatish jarayonining metodikasi 58

TA’LIM

МАМЕДОВА НАРГИЗА ЗИРАДДИНОВНА
Современные методы преподавания русского языка 58

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2025; 1
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

SAYLOVOLDI DASTURLARDA NUTQIY MANIPULYATSIYA

Sobirova Feruza Islomjon qizi,
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
mustaqil izlanuvchisi

Til siyosiy kampaniyalarda kuchli vosita bo'lib xizmat qilib, jamoatchilik fikrini shakllantiradi va saylovchilarning xulq-atvoriga ta'sir qiladi. Siyosatchilar saylovda muvaffaqiyatga erishish va tarafdorlarini ishontirish uchun lingvistik manipulyatsiyadan strategik ravishda foydalanadilar. Jorj Lakoff ta'kidlaganidek, "til biz dunyoni talqin qiladigan ramka sifatida ishlaydi, nafaqat biz o'ylayotgan narsalarni, balki u haqida qanday fikr yuritishimizni ham shakllantiradi"[1]. Bu lingvistik strategiyaning ommaviy nutqni keng joriy qilish va saylovchilarning fikriga ta'sir qilishdagi ahamiyatini ko'rsatadi.

Nutqiy manipulyatsiya – nutq ta'sirining bir turi bo'lib, uning maqsadi psixolingvistik mexanizmlardan foydalangan holda qabul qiluvchining ruhiyatiga begona qadriyatlar, istaklar va maqsadlarni bevosita kiritish bo'lib, bu adresatning nutq xabarini tanqidiy idrok etishiga olib keladi. Uning maqsadi manipulyatsiya qilingan shaxsni barcha dalillarni hisobga olmasdan, ma'lum bayonotlarni haqiqat deb qabul qilishga ishontirishdir. Zamonaviy jamiyatda nutqiy manipulyatsiya deyarli barcha sohalarida qo'llaniladi, ayniqsa saylov kampaniyalarda, mafkuraviy targ'ibotda, bosma ommaviy axborot vositalarida, reklama, ta'lim va psixoterapiyada faoldir. Umuman olganda, bu sohalarda nutqiy manipulyatsiya qilish manipulyator uchun foydali bo'lgan keng auditoriyada ma'lum imtiyozlar, ehtiyojlar, qarashlar va stereotiplarni shakllantirishga qaratilgan.

Nutqiy manipulyatsiya siyosiy nutqda, ayniqsa saylov kampaniyalarida asosiy vosita bo'lib, u saylovdagi muvaffaqiyatni ta'minlash uchun puxta ishlab chiqiladi. Siyosatchilar va ularning saylovoldi guruhlari da'vatlar asosida ishonarli dalillar yaratish uchun turli ritorik strategiyalar, lingvistik vositalar va psixologik usullardan foydalanadilar. Ushbu strategiyalar ko'pincha samarali muloqot va manipulyatsiya o'rtasidagi muvozanatni ta'minlaydi.

Nutqiy manipulyatsiya adresatning ma'lum bir munosabatini yoxud harakatini aynan xabarni jo'natuvchining manfaatlariga mos ravishda uyg'otishga qaratilgan bo'lib, ular qabul qiluvchining manfaatlariga mutlaqo mos kelmaydi. Shu bilan birga, qabul qiluvchi ko'pincha uning xatti-harakati yoki fikrini boshqarishga nisbatan bunday kommunikativ munosabatni tan olmaydi.

Nutqiy manipulyatsiya siyosiy va ijtimoiy, jurnalistik kontekstlarda turlicha namoyon bo'ladi. Masalan, o'zbek siyosiy ritorikasida ko'pincha madaniy va tarixiy murojaatlar, kelajakka ishonch masalasi o'z aksini topadi. Ingliz siyosiy nutqlarida (ayniqsa, AQShda prezidentlikka saylov nutqlarida) ritorik strategiyalar populizmni ta'kidlashini uchratishimiz mumkin, buni Donald Trampning 2016-yildagi prezidentlik saylovi kampaniyasi cho'gida ommalashtirilgan, vatanga bo'lgan muhabbat va milliy g'ururga chorlovchi "Amerikani yana buyuk qilaylik!" (Make America great again) shiorida ko'rish mumkin[2]. Mazkur shior noaniqlik, hissiy joziba va takrorlashdan strategik foydalanish orqali saylov kampaniyalarida lingvistik manipulyatsiyaga misol bo'ladi. Bu ibora turli auditoriyalarga iqtisodiy barqarorlik, madaniy qadriyatlar yoki milliy kuch bilan bog'liq bo'lish, "buyuklik" haqidagi o'z talqinlarini fikrlash imkonini beradi. Amerikani tanazzul qurboni deb belgilab, shior nomzodni bu traektoriyani teskari tomonga o'zgartirishga qodir qutqaruvchi sifatida ko'rsatadi. Uning soddaligi va tez-tez takrorlanishi esda qolishni ta'minlaydi, xabarni saylovchilarning ongiga singdiradi. Bundan tashqari, u populistik ritorika vositasi sifatida tarafdorlarni vakolat berish va'dasi atrofida birlashtiradi. Ritorik usullarning bu kombinatsiyasi murakkab masalalarni soddalashtiradigan, saylovchilarning faolligini maksimal darajada oshiradigan va manipulyatsiyaviy siyosiy nutqni boshqarish uchun media savodxonlikka bo'lgan muhim ehtiyojni ta'kidlaydigan ishonarli mexanizmga aylantiradi.

Ushbu maqolada lingvistik manipulyatsiya ko'rib chiqiladi, uning o'zbek va jahon siyosiy nutqlarida namoyon bo'lishi tahlil qilinadi. U o'zbek siyosiy nutqining o'ziga xos jihatlarini ta'kidlagan holda, ularni kengroq global tendensiyalar doirasida ko'rib chiqadi.

Aristotelning mashhur "Ritorika" asariga ko'ra,

[1] Lakoff, G. (2004). *Don't Think of an Elephant!:* Know Your Values and Frame the Debate. Chelsea Green Publishing. P.3.
[2] Lakoff, G. (2016). *The All New Don't Think of an Elephant!* Chelsea Green Publishing. P.12.

samarali ishontirish siyosiy nutqning axloqiy va hissiy o‘lchovlarini tushunish uchun asosni ta’minlovchi etos, patos va logotiplardan foydalanishga bog‘liq[1].

Ehtiyotkorlik bilan ishlab chiqilgan nutqlar orqali siyosatchilar o‘z siyosati va qadriyatlarini ijobiy nuqtayi nazardan taqdim etish orqali saylovchilarni ishontirishga harakat qiladilar. Biroq, ishontirish va manipulyatsiya o‘rtasidagi chegara ko‘pincha normal bo‘lmasligi mumkin. Ishontirish boshqalarning ishonchini qozonish uchun dalillarni taqdim etishni, manipulyatsiya esa, ko‘pincha kognitiv yoki hissiy tildan foydalangan holda, ongli ravishda ta’sir qilish uchun strategik usullarni o‘z ichiga oladi. Bu farq juda muhim, chunki manipulyatsiya axborotni buzib, saylovchilarning ongli qarorlar qabul qilish imkoniyatlarini cheklash orqali demokratik jarayonga putur yetkazadi. Tilning saylovchilarga psixologik ta’siri juda katta; masalan, hissiy murojaatlar jamoatchilik fikrini sezilarli darajada o‘zgartirishi mumkin. Aristotel ta’kidlaganidek, “Notiq o‘z nutqi orqali his-tuyg‘ularni uyg‘otganda, tinglovchilari orqali ishontiradi; chunki biz aytadigan hukmlar bizga quvonch yoki qayg‘u, sevgi yoki nafrat ta’sir qilganda bir xil emas”[2].

Zamonaviy siyosiy kampaniyalar ko‘pincha qo‘rquv, g‘azab yoki umid kabi his-tuyg‘ularni uyg‘otish uchun ekspreslikni ifoda etuvchi til vositalaridan foydalanadi va shu bilan saylovchilarning munosabati va xatti-harakatlariga ta’sir qiladi. Ushbu tizimli tahlilni tushunish siyosiy muloqot strategiyalarining samaradorligi juda muhimdir[3].

Siyosatchilar nutqlaridan tashqari saylov oldi tashviqot jarayonida kuzatilishi mumkin bo‘lgan holatlardan biri sifatida Internet tadqiqot agentligi (IRA) 2016-yilgi AQShdagi prezidentlik saylovi paytida, birinchi navbatda, ijtimoiy media platformalarida lingvistik manipulyatsiya orqali murakkab dezinformatsiya ishlaganini ta’kidlash mumkin. Soxta akkauntlar yaratish va noto‘g‘ri ma’lumotlarni tarqatish orqali Internet tadqiqot agentligi (IRA) mavjud jamiyatdagi bo‘linishlardan foydalanish va saylovchilarning fikrini o‘zgartirishni maqsad qilgan. Bu holat saylov kampaniyalarida til bilan qanday “qurollanish” mumkinligiga yorqin misol bo‘la oladi.

Aristotelning pafos kontseptsiyasidan foydalangan holda, Internet tadqiqot agentligi (IRA) xabarlari ko‘pincha saylovchilarning his-tuyg‘ulariga qaratilgan. Xabarlarda “Mamlakatimiz tahdid ostida” (Our country is under threat) va “Ular bizning ishimizni egallab olishmoqda” (They are taking our jobs)[4] kabi xavotirli so‘zlarini o‘z ichiga oldi. Ishonchli ko‘rinish uchun tashkilot maqsadli demografiyaning lingvistik uslublariga taqlid qildi. Masalan, konservativ auditoriyaga qaratilgan akkauntlarda vatanparvarlik tasvirlari va “Xudo Amerikani asrasin” (God bless America) kabi iboralar ishlatilgan, ilg‘or saylovchilarga qaratilganlar esa “Hamma uchun tenglik” (Equality for all)[5] kabi iboralar bilan ijtimoiy adolat mavzulariga urg‘u berilgan. IRAning manipulyatsiyasi lingvistik strategiyalar ommaviy nutqni buzib, saylovchilarni bo‘linishiga olib kelish orqali demokratik jarayonlarga qanday putur yetkazishi mumkinligini ko‘rsatadi. Tilni muayyan auditoriyaga moslashtirish va ritorik usullarni qo‘llash orqali IRA haqiqiy siyosiy ishtirok va yolg‘on targ‘ibot o‘rtasidagi chegarani samarali ravishda yo‘q qildi.

Nutqiy manipulyatsiya usullari haqida gapirganda, turli tadqiqotchilar ushbu komponentlarning har xil to‘plamlarini aniqlaganligini ta’kidlash kerak. Tilning turli darajalarida kuchli ta’sir ko‘rsatish qobiliyatiga ega bo‘lgan bir qancha lingvistik hodisalar mavjud. Barcha ritorik figuralar, troplar, tasvirlash vositalari va taqqoslashlar potentsial ta’sir kuchiga ega. Shuning uchun ular manipulyatsiyaning umumiy vositasidir.

Siyosiy kampaniyalarda nomzodlar saylovchilarning fikriga ta’sir qilish va qo‘llab-quvvatlashishiga erishish uchun bir qator lingvistik strategiyalardan foydalanadilar. Ushbu uslublar turli auditoriyalarga ta’sir etish, asosiy xabarlarni mustahkamlash va nomzod foydasiga nutqni shakllantirish uchun mo‘ljallangan.

Noaniqlik: Noaniqlik siyosatchilarga bayonotlarni izohlash uchun ochiq qoldirib, turli auditoriyalarni jalb qilish imkonini beradi. Siyosatchilar ko‘pincha saylovchilarning keng doirasiga murojaat qilish uchun noaniq tildan foydalanadilar. Muayyan majburiyatlardan qochib, ular turli nuqtayi nazarga ega bo‘lgan shaxslarni jalb qilishlari mumkin. Masalan, nomzod aniq siyosatlarni batafsil bayon qilmasdan, saylovchilarga o‘z taxminlarini bayonotda aks ettirishga imkon beradigan va’dalarga berishi mumkin. Ushbu strategiya nomzodga moslashuvchanlikni saqlab qolish va potentsial tarafdorlardan ajralib qolmaslik imkonini beradi.

Saylov kampaniyasi shiorlaridagi noaniqlik strategik vosita bo‘lib, nomzodlarga talqin va taxminlarni ochiq qoldirib, turli saylovchilar guruhlariga murojaat qilishni ta’minlaydi.

Metaforalar va analogiyalar: metafora va o‘xshatishlardan foydalanish nomzodlarga murakkab

[1] Aristotle. (2007). On rhetoric: *A theory of civic discourse* (G. A. Kennedy, Trans., 2nd ed.). Oxford University Press.

[2] Aristotle. (2007). *On rhetoric: A theory of civic discourse* (G. A. Kennedy, Trans., 2nd ed.). Oxford University Press. https://www.academia.edu/39531444/_Aristotle_On_Rhetoric_A_Theory_of_Civic_Discourse

[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Appeal_to_emotion?utm_source

[4] https://en.wikipedia.org/wiki/Disinformation_attack?utm_source

[5] https://en.wikipedia.org/wiki/Disinformation_attack?utm_source

siyosiy masalalarni o‘zaro bog‘lash mumkin bo‘lgan atamalarda shakllantirishga yordam beradi, bu esa, saylovchilarda aks-sado beradigan kuchli tasvirlarni uyg‘otadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, metaforik til bu muammolarni jamoatchilik idrokiga ta’sir qiladigan tarzda shakllantirish orqali siyosiy nutq rivojlanishi mumkin[1].

Barak Obamaning 2008-yildagi “Ha, biz qila olamiz” (Yes, we can) shiori metaforik tarzda o‘z kampaniyasini jamoaviy kuch va taraqqiyot harakati sifatida belgiladi. “Biz umidsizlik tubidan chiqmoqdamiz” (We are climbing out of the depths of despair), “Oldindagi yo‘l uzoq bo‘ladi, lekin biz birga boramiz” (The road ahead will be long, but together we will get there.)[2]. Ushbu metaforalar kurash va muvaffaqiyatlar tasvirini uyg‘otdi, iqtisodiy qiyinchiliklar sharoitida umid izlayotgan aholi bilan rezonanslashdi.

Takrorlash va jozibali iboralar: Takrorlash – bu asosiy xabarlarni kuchaytiradigan va ularni tinglovchilar uchun yanada esda qolarli qiladigan ishontiruvchi usul. Nomzodlar ko‘pincha jozibali shiorlardan foydalanadilar yoki o‘zlarining xabar ta’sirchanligini ta’minlash uchun bosh mavzularni takrorlaydilar. Masalan, Barak Obamaning “Ha, biz qila olamiz” (Yes, we can)[3] yoki Donald Trampning “Amerikani yana buyuk qilaylik!” (Make America great again)[4] shiorlari o‘z kampaniyalarining asosiy xabarlarini qamrab olgan va saylovchilar tomonidan osongina eslab qolinadi.

Takrorlash siyosiy kampaniyalarda kuchli ritorik strategiyadir asosiy xabarlarni mustahkamlaydi va saylovchilar uchun unutilmas bo‘lib qolishini ta’minlaydi. Shiorlar va da’vatlar saylov targ‘ibotlari orqali jamoatchilik ongiga o‘rnatilgan mnemonik “qurilma”-ga aylanadi. Uning jozibador ohangi va soddaligi unga rezonans yaratishga imkon berdi.

Barak Obamaning 2008-yilgi saylovoldi targ‘ibot kampaniyasida takrorlash xuddi shunday samarali bo‘lgan. Uning “Ha, biz qila olamiz” (Yes, we can) shiori o‘z tarafdorlarini ilhomlantirdi.

“Taraqqiyot”, “farovonlik”, “barqarorlik” kabi qadriyatlarning takrorlanishi o‘zbek saylovoldi siyosiy nutqlarining o‘ziga xos belgisidir. Bu so‘zlar nutqlarda rivojlanish, davomiylik, kelajakka umid ishonchini mustahkamlash uchun qo‘llaniladi. Tadbirkorlar va ishbilarmonlar harakati – O‘zbekiston liberal-demokratik partiyasining 2024-yilgi saylovoldi dasturi “Erkin va farovon, qudratli Yangi O‘zbekiston-ni birgalikda quramiz!”[5] shiori ostida o‘tdi. Saylovoldi dasturi matnida asosan tilning tasviriy vositalaridan unumli foydalanildi. Misol uchun, “Aziz vatandoshlar! Sizu biz tug‘ilib o‘sgan O‘zbekiston bu olamda bitta, yagonadir! Bizga boshqa joyda Vatan yo‘q, ona makon yo‘q. Demak, ona yurtni muqaddas, Vatanni tenglar ichra teng, qudratli, erkin va farovon mamlakatga aylantirish bizning farzandlik burchimiz, vijdoniy vazifamizdir”. Ushbu da’vatlar asosan mamlakat aholisini, ayniqsa, yoshlarni vatanparvarlik, Ona Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalashda muhim o‘rin tutadi.

“Milliy qadriyatlar”ning tez-tez talqin etilishi saylovchilarning o‘ziga xoslik hissi va madaniy g‘ururini uyg‘otishga qaratilgan. Masalan, “Milliy tiklanish” partiyasining “Qadriyatlarga tayangan taraqqiyot” nomli saylovoldi dasturida[6] “ommaviy madaniyat”, “Oilaviy shifokor”, “yashil iqtisodiyot”, “yashil makon” kabi metaforik iboralardan unumli foydalanilgan. “Sog‘lom tanda – sog‘lom aql!”, “Tarix – kelajak uchun mayoq!”, “Ma’rifatli ona – “Qudratli millat”!, “Xalq va armiya – bir tanu bir jon!”, “Barcha milliy qadriyatlar qadrlidir” kabi tamoyillar asosida partiya o‘z g‘oyalarini targ‘ib qiladi. Shuningdek, “Tarbiya yo hayot, yo mamot”, “Biz – birmiz, O‘zbekistonlikmiz!” kabi da’vatlarda asosan, milliylik, xalqchillikka e’tibor qaratiladi.

Evfemizmlar va disfemizmlar: Ta’sir qilishning keng tarqalgan usuli bu evfemizmlardan foydalanish – yani “voqelikni aks holda taqdim etilishi mumkin bo‘lgandan ko‘ra ko‘proq qulayroq ko‘rsatadigan so‘zlar”. Evfemizmlar ijobiy hissiy ma’noga ega va shu bilan hissiy ta’sir ko’rsatadi. Disfemiyalar nutqni manipulyatsiya qilish usuli sifatida ham qo‘llaniladi. Ular evfemizmlarga to‘g‘ridan-to‘g‘ri qarama-qarshidir, ya’ni umume’tirof etilgan va ko‘p ishlatiladigan so‘z o‘rniga, uning ko‘proq sinonimi qo‘llaydi. Nomzodlar munozarali masalalarni idrok etishni yumshatish uchun evfemizmlardan yoki raqiblari siyosatining salbiy tomonlarini kuchaytirish uchun disfemizmlardan foydalanishlari mumkin. Yorqin, majoziy iboralar iqtibos mavzusiga aylanadi, ular yaxshiroq esda qoladi va qabul qiluvchining ongiga kuchli ta’sir qiladi.

Populistik ritorika: O‘zbek saylovoldi dasturlarida ko‘pincha “Oddiy xalq manfaati har doim mustahkam bo‘ladi”, “Inson manfaatlari har tomonlama ustun” kabi iboralar qo‘llaniladi. Xalq so‘zining takrorlanishi hamjihatlik va birdamlikni ta’kidlaydi, nomzodning

[1] Prabhakaran, V., Rei, M., & Shutova, E. (2021). *How metaphors impact political discourse: A large-scale topic-agnostic study using neural metaphor detection*. *The International AAAI Conference on Web and Social Media (ICWSM)*. arXiv preprint arXiv:2104.03928.

[2] https://www.chinadaily.com.cn/world/2008-11/05/content_7176885.htm

[3] https://www.chinadaily.com.cn/world/2008-11/05/content_7176885.htm

[4] https://www.politico.com/story/2016/07/full-transcript-donald-trump-nomination-acceptance-speech-at-rnc-225974

[5] Tadbirkorlar va ishbilarmonlar harakati – O‘zbekiston liberal-demokratik partiyasining 2024-yilgi saylovoldi dasturi.

[6] “Milliy tiklanish” partiyasining “Qadriyatlarga tayangan taraqqiyot” nomli 2024-yilgi saylovoldi dasturi.

ko‘zlagan maqsadlariga ishonchni kuchaytiradi.

Shunga o‘xshash yondashuvni Donald Trampning 2016-yilgi saylovoldi kampaniyasida “Botqoqni quriting” (“Drain the Swamp”)[1] shiorida ham ko‘rish mumkin. Bu ibora Trampni Vashingtondagi korrupsiya va samarasizlikka qarshi kurashga sodiq siyosiy autsayder sifatida ko‘rsatdi. O‘z raqiblarini va taniqli siyosatchilarni korrupsiyalashgan tizimning bir qismi sifatida belgilab, Tramp o‘zini siyosiy elitadan uzoqlashganini his qilgan saylovchilarga murojaatini mustahkamladi. Bu ritorika samarali tarzda “biz ularga qarshi” kayfiyatini kuchaytirib, “oddiy odamlar”ni o‘z kampaniyasiga moslashtirdi.

Ritorik savollar. Ma’lumki, ritorik savollarning o‘zi nazarda tutilgan aniq ijobiy yoki salbiy javobni talab qiladi. Ular matndagi eng muhim semantik komponentlarni ajratib ko‘rsatib, adresatni faollashtirishning ekspressiv vositasi bo‘lib xizmat qiladi.

Ushbu lingvistik strategiyalardan to‘g‘ri foydalanish orqali siyosiy nomzodlar saylovchilar bilan rezonanslashadigan, ommaviy nutqni shakllantiradigan va saylov natijalariga ta’sir qiladigan xabarlarni ishlab chiqishi mumkin. Ted Breder o‘zining “Yuraklar va aqllar uchun kampaniya” asarida “siyosiy reklamalardagi hissiy jozibalar saylovchilarning idroki va harakatlarini sezilarli darajada o‘zgartirishi mumkin” deb ta’kidlaydi[2]. Liv (Leave campaign) kampaniyasi tomonidan qo‘llangan “Nazoratni qaytarib oling!” (*Take Back Control*)[3] shiori yuqori darajada ta’sirchan emotsional murojaat bo‘lgan. Bu milliy g‘urur va suverenitet tuyg‘usini uyg‘otgan.

Qo‘rquvga asoslangan xabarlar ko‘pincha saylovchilarni muayyan tanlovga undash uchun potentsial tahdidlar yoki salbiy natijalarni ta’kidlaydi. Aksincha, umid va g‘ururga qaratilgan murojaatlar elektoratni ruhlantirish, birlashtirishga qaratilgan ijobiy qarashlar, jamoaviy yutuqlarga qaratilgan. Shotlandiyaning 2014-yilgi mustaqillik referendumini tahlil qilgan tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, “umid va qo‘rquv chaqiruvlari bir-biri bilan dinamik tarzda bog‘langan bo‘lib, ularning har biri saylovchilar munosabatini shakllantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi”[4]. Biroq, bu hissiy strategiyalar qo‘llab-quvvatlashni samarali tarzda safarbar qilishi mumkin bo‘lsa-da, ular ishonchlilik va axloqiy yaxlitlikni saqlash uchun faktik aniqlik bilan muvozanatli bo‘lishi kerak. Siyosatni mazmunli muhokama qilmasdan, hissiy ritorikaga haddan tashqari ishonish saylovchilarning shubhalariga olib kelishi va siyosiy institutlarga bo‘lgan ishonchni yo‘qotishi mumkin. Breder ogohlantirganidek, “hissiyotlar siyosiy ishtirokni kuchaytirishi mumkin bo‘lsa-da, ular asosli argumentlarning o‘rnini emas, balki to‘ldirishi kerak”[5].

Siyosiy kampaniyalarda qo‘rquv, umid va g‘urur kabi his-tuyg‘ularni uyg‘otish orqali saylovchilarning xatti-harakatlariga ta’sir qilish uchun hissiy murojaatlar strategik jihatdan qo‘llaniladi. Ushbu ko‘pincha mantiqiy fikrlarni bekor qiladi. Misol uchun, potentsial tahdidlardan qo‘rqish saylovchilarni siyosatni yoki xavfsizlikni va’da qilgan nomzodlarni qo‘llab-quvvatlashga olib kelishi mumkin.

Nutqiy manipulyatsiyaga haddan tashqari ishonish jamoatchilik ishonchini yo‘qotishi mumkin. Shu bois, hissiy murojaatlar saylovchilarning fikrini shakllantirishda kuchli vosita bo‘lsa-da, ularga mas’uliyat bilan yondashish, yetkazilayotgan ma’lumotlarning haqqoniy va konstruktiv bo‘lishini ta’minlash kerak.

Siyosiy nutqning yaxlitligini ta’minlash uchun saylovchilarni o‘qitish va tanqidiy fikrlashni rag‘batlantirish muhim qarshi choralar hisoblanadi. Fuqarolarni siyosiy xabarlarni tahlil qilish ko‘nikmalari bilan qurollantirish orqali jamiyatlar manipulyatsiya taktikasiga moyillikni kamaytirishi mumkin. Qolaversa, siyosiy muloqotda shaffoflik muhim ahamiyatga ega. Siyosiy rahbarlar va institutlar manipulyatsiya yoki yolg‘onga murojaat qilishdan ko‘ra, haqiqat va hurmatga asoslangan muloqotga sodiqligini namoyish etishlari kerak.

Nutqni manipulyatsiya qilish jamoatchilik fikrini shakllantirish va saylov natijalariga ta’sir o‘tkazishda muhim rol o‘ynaydi va uni siyosiy nutqda kuchli, ammo bahsli vositaga aylantiradi. Siyosiy kampaniyalarda qo‘llaniladigan lingvistik uslublar va ritorik strategiyalarni tushunish ham saylovchilar, ham tadqiqotchilar uchun juda muhimdir. Hissiy murojaatlar, noaniqlik va populistik ritorika kabi usullarni tan olish fuqarolarni siyosiy xabarlarni xolisona baholash uchun zarur bo‘lgan tanqidiy fikrlash ko‘nikmalari bilan qurollantiradi, aldamchi taktikalar bilan chalg‘itish xavfini kamaytiradi. Bu tushuncha nutq manipulyatsiyasini uning saylovchilar xulq-atvoriga va demokratik jarayonga ta’sirini aniqlash uchun o‘rganish zarurligini ta’kidlaydi.

Tilshunoslik siyosiy muloqotda shaffoflik va axlo-

[1] https://www.newyorker.com/news/news-desk/draining-the-swamp

[2] Brader, T. (2006). *Campaigning for Hearts and Minds: How Emotional Appeals in Political Ads Work*. University of Chicago Press.

[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Take_back_control

[4] Schäfer, S., & Iyengar, S. (2021). The Dynamic Interplay of Hope vs Fear Appeals in a Referendum Context. *The Forum*, 19(1), 1-20.

[5] Brader, T. (2006). *Campaigning for Hearts and Minds: How Emotional Appeals in Political Ads Work*. University of Chicago Press.

qiy amaliyotlarni targ‘ib qilish uchun muhim asosni taklif etadi. Nutq namunalari, metafora va nutq tuzilmalarini tahlil qilish orqali tilshunoslar manipulyatsiya taktikasini aniqlashlari va ko‘proq axloqiy muloqot strategiyalarini himoya qilishlari mumkin. Tilning har bir darajasi o‘ziga xos ta’sir vositalariga ega. Leksik va grammatik darajalar alohida qiziqish uyg‘otadi, chunki ular nutqni manipulyatsiya qilishning jonli va mazmunli vositalarini o‘z ichiga oladi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, siyosiy nutqda nutq manipulyatsiyasini o‘rganish nafaqat ilmiy yondashuv, balki ijtimoiy talabdir. Tilshunoslik tadqiqotlaridan foydalanib, manfaatdor tomonlar adolatli saylovlarni rag‘batlantirishlari va demokratik tizimlar yaxlitligini qo‘llab-quvvatlashlari mumkin, bu esa siyosiy muloqotning jamiyat manfaatlariga putur yetkazishidan ko‘ra xizmat qilishi ta’minlashi mumkin.

Umuman olganda, ishontiruvchi nutqning muvaffaqiyati yoki samaradorligi ko‘p jihatdan rejalashtirilgan ta’sirni amalga oshirish uchun lisoniy vositalarni, ularning xilma-xilligidan qanchalik to‘g‘ri tanlanganligi bilan belgilanadi.

Rezume. Ushbu maqola saylov kampaniyalarida lingvistik manipulyatsiyani o‘rganadi, da’vatlar, takrorlash va populistik ritorika kabi strategiyalar saylovchilarni idrok etish va qaror qabul qilishga qanday ta’sir qilishini o‘rganadi. U ishontirish va manipulyatsiya o‘rtasidagi nozik me’yorni ta’kidlab, axloqiy oqibatlarga urg‘u beradi va siyosiy muloqotda shaffoflik hamda adolatni ta’minlash uchun saylovchilarni o‘qitish zarurligini ta’kidlaydi. O‘zbek va jahon kontekstlaridan misollarni tahlil qilib, axloqiy demokratik jarayonlarni rivojlantirishda tilshunoslikning muhim rolini ta’kidlaydi.

Resume. This article explores linguistic manipulation in election campaigns, examining how rhetorical strategies like emotional appeals, ambiguity, repetition, and populist rhetoric influence voter perception and decision-making. It highlights the fine line between persuasion and manipulation, emphasising the ethical implications and the need for voter education to promote transparency and fairness in political communication. By analysing examples from Uzbek and global contexts, it underscores the critical role of linguistics in fostering ethical democratic processes.

Резюме. *В этой статье исследуется языковая манипуляция в избирательных кампаниях, изучается, как риторические стратегии, такие как эмоциональные призывы, двусмысленность, повторение и популистская риторика, влияют на восприятие избирателей и принятие решений. В ней подчеркивается тонкая грань между убеждением и манипуляцией, подчеркиваются этические последствия и необходимость просвещения избирателей для содействия прозрачности и справедливости в политической коммуникации. Анализируя примеры из узбекского и мирового контекстов, она подчеркивает важную роль лингвистики в содействии этичным демократическим процессам.*